

STAVOVI KORISNIKA DRUŠTVENIH MREŽA O IZBJEGLICAMA I TRAZITELJIMA AZILA: POST FESTUM TZV. IZBJEGLIČKE KRIZE

Mateja Medlobi, mag. soc. pol.
Volonterski centar Zagreb

Dr sc. Dario Čepo
Docent
Pravni fakultet
Sveučilište u Zagrebu

SAŽETAK

U radu su predstavljeni stavovi i uvjerenja korisnika društvenih mreža (Twitter i Facebook) prema izbjeglicama i tzv. izbjegličkoj krizi, koja je posljednjih godina eskalirala na globalnoj razini. Od 16. rujna 2015. do 3. svibnja 2016. godine kroz Hrvatsku je u tranzitu prošlo 658.068 izbjeglica te je, tijekom tog vremena, u javnosti predstavljen niz različitih stavova i interpretacije istih. Navedeni stavovi relevantni su za cjelokupnu situaciju povezanu s krizom u kontekstu utjecaja koji imaju na višerazinsku integraciju i položaj izbjeglica u hrvatskom društvu. U ovom radu ispitivani su stavovi prema izbjeglicama, posebno se fokusirajući na povezanost iskazanih stavova i socio-demografskih obilježja ispitanika, njihova nacionalnog identiteta, učestalosti kontakta, spremnosti na pomoć izbjeglicama, te političkog opredjeljenja. Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku, putem online upitnika kojim su relevantne varijable ispitane kroz tri skupine pitanja, koja su mjerila ugroženost i jednaki tretman, te socijalnu distancu. Rezultati pokazuju kako ispitanici imaju pretežno pozitivne stavove prema izbjeglicama unatoč manjoj količini kontakta, te kako iskazuju nisku percepciju ugroženosti zbog dolaska izbjeglica i vjeruju kako za sve osobe u Hrvatskoj trebaju postojati jednake životne prilike. Zanimljive korelacije dobivene su u pogledu nacionalnog identiteta, te spremnosti pružanja pomoći. Rad se bavi navedenom tematikom kroz fokus na stavove ispitanika u suvremenom hrvatskom kontekstu, a relevantan je u pogledu mogućeg utjecaja

Kontakt autora:

Dario Čepo, Pravni fakultet, Trg Republike Hrvatske 14, 10000 Zagreb, Hrvatska.
E-mail: dario.cepo@pravo.hr

koji mišljenje građana i potencijalne predrasude imaju na uspjeh procesa integracije onih osoba koje će svoj život graditi u Republici Hrvatskoj.

KLJUČNE RIJEČI: izbjeglice, tražitelji azila, stavovi, mišljenje građana, socijalna distanca, predrasude

1. UVOD

Prema Konvenciji o statusu izbjeglica iz 1951. godine (čl. 1, st. 2), izbjeglica je osoba koja „uslijed osnovanog straha od proganjanja zbog svoje rase, vjere, nacionalnosti, te zbog pripadnosti određenoj društvenoj grupi, ili zbog političkog mišljenja, ne može ili se zbog tog straha ne želi staviti pod zaštitu dotične države; ili osoba bez državljanstva koja se nalazi izvan zemlje prethodnog stalnog boravišta, a koja se ne može ili se zbog straha ne želi vratiti u tu državu“.¹

Eskaliranje izbjegličkog i migrantskog pitanja u Europi u 2015. i 2016. godini navelo je Europu i države članice Europske unije da se suoče sa spomenutom tematikom, te da, nakon višegodišnjeg marginaliziranja pitanja izbjeglica i njihovog položaja u regijama iz kojih dolaze, promisle i djeluju sukladno nastalim okolnostima. Prema podacima UNHCR-a² za 2015. godinu 65.300.000 ljudi diljem svijeta bilo je prisiljeno napustiti svoj dom, među kojima je 21.300.000 izbjeglica, koji su svoj dom morali napustiti zbog nekog oblika oružanog sukoba. Od navedenih, više od polovice su osobe mlađe od 18 godina, dok se 10.000.000 ljudi smatra apatridima (engl. *stateless*), odnosno osobama koje službeno nemaju državljanstvo neke države, nacionalnost, prebivalište, niti osnovna ljudska prava – obrazovna, zdravstvena, prava iz sustava zapošljavanja ili slobodu kretanja (UN Global Trends 2015). Izbjeglištvo i međunarodne migracije predstavljaju globalni fenomen koji, kao što je prethodno predstavljeno brojkama, zahtijeva pozornost i sustavan pristup međunarodnih organizacija, institucija, društva, te država koje su izravno zahvaćene prolaskom izbjeglica ili sudjeluju u njihovoj trajnoj relokaciji. Kontinuiranim porastom broja osoba koje su prisiljene ići u izbjeglištvo, nameće se pitanje mogućnosti integracije u društva i države u koja će se preseliti, odnosno relocirati, te je, u tom kontekstu, izrazito relevantno sagledati stavove i razinu prihvaćanja, odnosno toleranciju domicilnog stanovništva u navedenim državama.

Republika Hrvatska se, kao tranzitna zemlja, u jeku izbjegličke krize 2015. i 2016. godine, suočila s izazovima i problematikom položaja izbjeglica, a ista će se nametnuti i prihvaćanjem kvotnog sustava temeljem kojeg je Hrvatska obvezna prihvatiti određen broj izbjeglica, sukladno dogovoru

1 https://www.unhcr.org/hr/wp-content/uploads/sites/19/2018/11/konvencija_1951.pdf

2 Ured Visokog povjerenika UN-a za izbjeglice.

na razini Europske unije. Slijedom navedenog, stavovi građana Hrvatske relevantni su za cjelokupnu situaciju povezanu s trenutnom krizom u kontekstu utjecaja koji imaju na višerazinsku integraciju i položaj izbjeglica u hrvatskom društvu, te ih je potrebno istražiti i dobiti uvid u moguće utjecaje na formiranje istih.

U ovom radu ispitivani su stavovi prema izbjeglicama, posebno se fokusirajući na povezanost socio-demografskih obilježja, nacionalnog identiteta³, učestalosti kontakta, spremnosti da pomognu izbjeglicama, te političkog opredjeljenja ispitanika s iskazanim stavovima. Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku kroz online upitnik kojim su se stavovi ispitali kroz varijable ugroženosti i jednakog tretmana (modificirano iz Bulat 1995), te socijalne distance.

U nastavku rada prikazat ćemo teorijski i metodološki okvir teme, a potom i rezultate istraživanja koji ukazuju da ispitanici imaju pretežno pozitivne stavove unatoč manjoj učestalosti kontakta, te da iskazuju nisku razinu percepcije ugroženosti zbog dolaska izbjeglica i vjeruju kako za sve osobe u Hrvatskoj trebaju postojati jednake životne prilike. Na kraju rada ćemo te rezultate raspraviti u okviru dosadašnjih istraživanja i spoznaja te relevantnosti za hrvatsko društvo u budućnosti, a potom ćemo u zaključku rada, među ostalim, predstaviti i implikacije za daljnja istraživanja sukladno dobivenim spoznajama, kao i potencijalne probleme s kojima se rad suočava.

2. RELEVANTNOST STAVOVA U KONTEKSTU IZBJEGLIČKE KRIZE U HRVATSKOJ

U kontekstu teme ovog rada, te problematizacije izbjegličke krize i položaja izbjeglica, stavovi građana predstavljaju izuzetno relevantnu komponentu i prediktor uspješnosti dugotrajne integracije izbjeglica u hrvatsko društvo. Iz tog razloga, važno je sagledati koji čimbenici utječu na formiranje stavova, te kakav utjecaj imaju na ponašanje pojedinca. Stavovi se definiraju kao tendencije pozitivnog ili negativnog reagiranja u odnosu na neki objekt, a utječu na ponašanje pojedinca (Čudina i Obradović 1975). O relevantnosti utjecaja stavova na ponašanje govori i Ferić (2015), te zaključuje kako su i implicitni i eksplicitni stavovi prediktori određenih ponašanja osoba, dok istraživanja Fishbein-Ajzen i Fazio iz 1975. i Manfreda, Yuan i McGuire iz 1992. (prema Pratkanis, Breckler i Greenwald 2014) govore kako ne postoji suglasnost oko toga mogu li stavovi uistinu utjecati i utječu li na ponašanje osobe prema objektu stava. Ipak, daljnjim istraži-

3 Pritom se pod nacionalnim identitetom smatra dio pojma o sebi koji proizlazi iz znanja o pripadnosti osobe naciji ili državi, kao i iz emocionalnog značenja koje toj pripadnosti osoba pripisuje (Franc, Ivičić i Šakić 2009).

vanjima, te napretkom u teoriji i praksi, Manfredo, Yuan i McGuire (1992) naglašavaju kako se ne problematizira da li stavovi utječu već kada to čine. Pitanje koje se nameće, dakle, jest ono kada, odnosno u kojim uvjetima stavovi utječu na ponašanje pojedinca? To je potrebno sagledati u vezi sa socijalnom integracijom izbjeglica, odnosno uvjetima pod kojima stavovi mogu utjecati na uspješnost iste.

Postoje različite definicije pojma socijalne integracije, pri čemu se ističe utjecaj i konceptualizacija E. Durkheima, koji objašnjava kako su građani vezani za društvo kroz dvije vrste integracije: privrženost (engl. *attachment*) i regulaciju (engl. *regulation*). Privrženost označava mjeru do koje pojedinac održava odnose s drugim članovima društva, a regulacija podrazumijeva mjeru do koje je pojedinac vezan uz društvo putem svojih vrijednosti, uvjerenja i normi (Berkman and Glass 2000). Pitanje formiranja stavova, utjecaja na ponašanje, te potencijalnog utjecaja na socijalnu integraciju važno je u kontekstu izbjegličke krize i integracije izbjeglica u Republici Hrvatskoj.⁴

U 2015. i 2016. godini Hrvatska je bila tranzitna zemlja, te je bila dijelom takozvane Balkanske rute⁵ kojom su izbjeglice prolazile na putu u druge zapadne zemlje. Od 16. rujna 2015. do 03. svibnja 2016. godine kroz Hrvatsku je u tranzitu prošlo 658.068 izbjeglica.⁶ Uzimajući u obzir činjenicu da je Hrvatska bila dio „Balkanske rute“ i da je, posljedično, tranzitom kroz Hrvatsku prošao velik broj izbjeglica, važno je steći uvid u stavove i dojmove građana Hrvatske o toj temi. Također, s obzirom na to da će se, slijedom kvotne raspodjele unutar Europske unije, u Hrvatsku doseliti određen broj izbjeglica, saznanja o stavovima građana Republike Hrvatske o izbjeglicama predstavljaju izuzetno važnu komponentu u njihovoj integraciji. Način na koji će biti prihvaćeni u hrvatskom društvu uvelike ovisi o stavovima građana koji su već formirani, te o faktorima koji utječu na njihovo formiranje. Do iste pretpostavke i zaključka dolaze i

4 Slijedom navedenog, socijalna integracija će se nametnuti kao izrazito važno pitanje u budućnosti, s obzirom na izbjeglice koje će kao novi dom odabrati upravo Hrvatsku. Ona je dvostrani proces, te je neizbježno da dolasci izbjeglica utječu na društvo, a jednako tako da i društvo, te društveni procesi djeluju na izbjeglice i njihov život. Ovo je važno naglasiti uzimajući u obzir kako trendovi u sagledavanju ove problematike govore kako su ljudi skloni integraciju percipirati kao isključivu odgovornost izbjeglica (odnosno imigranata), te je svode na kulturološka i odnosna pitanja, tj. kao osoban izbor pojedinaca (Fokkema and de Haas 2015). Upravo iz tog razloga važno je istaknuti prethodno navedenu Durkheimovu definiciju socijalne integracije, te uvidjeti kako ona ovisi o nizu faktora, pri čemu društvo, građani i njihovi stavovi čine relevantan dio.

5 „Balkanska ruta“ ili „ruta zapadnog Balkana“ naziv je koji se odnosi na tranzitni put kojim su izbjeglice prolazile prema zapadnim zemljama – od Grčke, Makedonije, Srbije, Hrvatske, Slovenije, Austrije do (najčešće) Njemačke ili Švedske (<http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/western-balkan-route/>).

6 Podatak Vlade od 03. 05. 2016, službeni odgovor na upit na Twitteru.

Čačić-Kumpes, Gregurović i Kumpes (2012) u svom istraživanju, a u kojem su se bavili pitanjima migracija, integracije i stavova prema imigrantima u Hrvatskoj sa fokusom na dolazak stranih radnika u hrvatsko društvo, te navode kako za integraciju neće biti dovoljna institucionalna i spremnost hrvatskog društva, nego i djelovanje društva koje je usmjereno na povećanje osjetljivosti stanovnika Hrvatske za sudjelovanje u tome procesu. Odnosno, za uspješnu integraciju izbjeglica i migranata u hrvatsko društvo nužno je da u istoj sudjeluju i hrvatski građani, a za što je preduvjet pozitivni i afirmativni stavovi spram toga.

Višerazinska socijalna integracija izbjeglica u hrvatsko društvo obuhvaća integraciju u sve relevantne sisteme (obrazovanje, zdravstvo, zapošljavanje...), no jednako važna je i integracija u svakodnevni život zajednice, prihvaćanje kulturoloških razlika, te otvorenost domicilnog stanovništva da pomogne pridošlicama u svladavanju eventualnih rizika i prepreka. Zbog toga postoji potreba za analizom stavova građanki i građana Republike Hrvatske i uvidom u daljnje implikacije za istraživanje, te dobivanje odgovora na kontinuirana pitanja o efikasnosti integracijskih politika i okolnostima koje bi mogle ili već utječu na uspješnu, dugotrajnu integraciju izbjeglica. Pozitivni stavovi, otvorenost i iskazivanje tolerancije domicilnog stanovništva uvelike doprinosi uspješnosti provedbe integracijskih politika na svim razinama, što pak dovodi do povećanja mogućnosti osoba koje se integriraju za brzu inkluziju u društvo, te ostvarenje svih svojih potencijala unutar novog socijalnog okruženja.

U kontekstu ovog rada, razmatrat će se što utječe na stavove građana prema izbjeglicama. Rad je fokusiran na varijable i obilježja koja su povezana s formuliranim stavovima, a u svrhu daljnjeg produbljenja teme te mogućnosti istraživanja sljedećeg koraka – hoće li izrečeni stavovi utjecati na buduće ponašanje građana prema izbjeglicama/azilantima/migrantima. Konkretno, ovaj rad se odnosi na pitanje o stavovima korisnika društvenih mreža o izbjeglicama, s kojim su testiranim varijablama povezani, te imaju li rezultati daljnje implikacije za istraživanje, uključujući i to hoće li stavovi utjecati na proces dugotrajne integracije izbjeglica u hrvatsko društvo.

3. METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog istraživanja je ispitati stavove korisnika društvenih mreža o izbjeglicama, a u kontekstu globalne izbjegličke krize koja je eskalirala 2015. godine. Rad će se fokusirati na izrečene stavove ispitanika, te na njihovu povezanost s nacionalnim ponosom/identitetom, te spremnosti na pružanje pomoći. Međutim, prije detaljnog pojašnjenja metodološkog okvira, autori naglašavaju ključno ograničenje ovog istraživanja, a to je uzorak ispitanika na kojem je istraživanje provedeno. S obzirom na to da je riječ o prigodnom uzorku, te da se anketa provodila online, putem

društvenih mreža (Facebook, Twitter), uzorak ne oslikava vjerno hrvatsku populaciju. U uzorku su nadpredstavljani visokoobrazovani, žene, ljudi iz gradova i glasači ljevice, što uvelike utječe na konačne zaključke, koji se onda ne mogu sasvim poopćiti. Iako smo nastojali doći do što šire skupine ispitanika, neke grupe (poput mlađih, muških, desno orijentiranih korisnika društvenih mreža) nisu bile dostupne ili spremne na suradnju, pa njihovih predstavnika imamo razmjerno malo. Unatoč tome, na neka pitanja prigodni uzorak može dati zanimljive odgovore, uključujući i na naše dvije hipoteze.

Prva hipoteza ovoga rada jest da postoji statistički značajna veza između razine iskazanog nacionalnog ponosa/identiteta i stavova ispitanika o izbjeglicama (što je nacionalni ponos/identitet manje izražen to će stavovi biti pozitivniji). Druga je hipoteza ovoga rada da postoji statistički značajna veza između spremnosti ispitanika na pružanje pomoći i pozitivnih stavova ispitanika prema izbjeglicama (što je izražena spremnost da pomognu veća to će stavovi biti pozitivniji).⁷

Istraživanje se provodilo putem online ankete, te je kreiran online upitnik koji se dijelio putem društvenih mreža (Facebook, Twitter) u razdoblju od 20. 05. do 01. 06. 2016. godine. Podaci su se prikupljali neovisno o gradu, odnosno geografskom položaju ispitanika. U uvodu upitnika, sudionike se upoznao sa svrhom i etičkim načelima istraživanja, uz napomenu mogućnosti odustajanja u svakom trenutku ispunjavanja ankete. Vidljivo je istaknut i kontakt osobe kojoj se ispitanici mogu javiti ako će imati pitanja.

U istraživanju su sudjelovali stanovnici Republike Hrvatske, muškog i ženskog spola, bez obzira na jedinicu regionalne, odnosno lokalne samouprave u kojoj imaju prebivalište/boravište, obrazovni status, radni status i druga socio-demografska i socioekonomska obilježja. Dva uvjeta sudjelovanja bila su dob (stariji od 18 godina) i prebivalište, odnosno boravište u Republici Hrvatskoj. Uzorak je bio prigodan, te su ga ispunjavale one osobe koje su ga vidjele na društvenim mrežama, odnosno oni koji su u konkretnom trenutku bili dostupni.

Upitnik je kreiran kao niz pitanja i tvrdnji podijeljenih u tematske dijelove, a o čemu će biti riječi u idućim odlomcima. Uz socioekonomska i demografska obilježja, kroz anketu se ispitalo i političko opredjeljenje ispitanika, odabirom političke stranke za koju su ispitanici glasali na prethodnim izborima ili bi glasali da su parlamentarni izbori u narednih mjesec dana, pri čemu su odgovori bili unaprijed ponuđeni (sve parlamentarne političke stranke u Republici Hrvatskoj sredinom 2016. godine). Nacionalizam/nacionalni identitet istražen je pomoću šest afirmativnih tvrdnji

7 Pritom u ovom trenutku istraživanja mjerimo samo korelaciju, a ne nužno i kauzalitet.

koje govore o stavovima ispitanika o Republici Hrvatskoj (O'Rourke and Sinnott 2006).

Dimenzije stavova prema izbjeglicama i tražiteljima azila ispitane su nizom tvrdnji koje se odnose na izbjeglice, te se fokusiraju na opće stavove i na činjenicu da do integracije još nije došlo te da se ne mogu ispitati stavovi vezani uz provedbu procesa integracije. Varijabla „Stavovi“ podijeljena je na tri skupine tvrdnja unutar kojih su sudionici istraživanja navodili koliko se slažu s navedenim tvrdnjama od 1 – uopće se ne slažem do 5 – u potpunosti se slažem. Riječ je o modificiranom upitniku iz Bulat (1995), iz kojeg su preuzeta pitanja koja mjere ugroženost, a koja obuhvaćaju tvrdnje koje iskazuju u kojoj mjeri sudionici izbjeglice i tražitelje azila doživljavaju kao prijatnu i iskazuju li nelagodnost zbog njihove prisutnosti, te pitanja koja mjere jednaki tretman, koja se odnose na zajednički životni prostor izbjeglica i tražitelja azila te domicilnog stanovništva i mogućnosti uklapanja u svakodnevni život i istim mogućnostima za sve. Dodatno su postavljena pitanja koja mjere socijalnu distancu⁸, koja ispituju maksimalni stupanj bliskosti koji bi pojedinac želio imati s pripadnicima različitih skupina.⁹

Sudionicima istraživanja ostavljena je dodatna mogućnost komentiranja ili izražavanja stava vezana uz temu, a koje nije bilo obuhvaćeno prethodno navedenim pitanjima upitnika, ostavljanjem otvorenog pitanja. To su mnogi ispitanici i iskoristili, što nam je omogućilo da dobijemo dublja saznanja o njihovim stavovima izraženim kroz zatvorena pitanja.

Podaci su obrađeni u statističkom paketu SPSS (*Software package for statistic analysis*). Pri tome se koristila deskriptivna statistika i Pearsonov koeficijent korelacije.

4. REZULTATI

4.1. OPIS UZORKA

U istraživanju su sudjelovale 574 osobe (tablica 1). Sudionici su pripadnici oba spola (pri čemu je više žena (N=363), nego muškaraca (N=207)), dok je dio sudionika označio 'ostali' (N=4). Raspon dobi je od 18 do 74 godine, a najzastupljenija je dobna skupina 19–30 godina. Najveći udio sudionika istraživanja ima završen fakultet, visoku ili višu školu (62,8%), potom slijede osobe sa završenom srednjom školom (30,3%) i osobe s nezavršenom ili završenom osnovnom školom, kojih je 0,9%.

8 Bogardusova skala socijalne distance, prema Bulat (1995), modificirana sukladno potrebama ovog istraživanja.

9 Nije provedena faktorska analiza. U ovom trenutku predstavljamo rezultate koristeći deskriptivnu statistiku.

Tablica 1. Deskriptivni opis uzorka

Varijabla	Kategorija	N	%
Spol	<i>Žene</i>	363	63,2
	<i>Muškarci</i>	207	36,1
	<i>Ostalo</i>	4	0,7
Dob	<i>0-18</i>	5	0,9
	<i>19-30</i>	326	56,8
	<i>31-50</i>	208	36,2
	<i>51+</i>	35	6,1
Stupanj obrazovanja	<i>Nezavršena ili završena OŠ</i>	5	0,9
	<i>Završena srednja škola</i>	174	30,3
	<i>Završena visoka ili viša škola</i>	95	16,6
	<i>Završen fakultet</i>	265	46,2
	<i>Završen poslijediplomski studij</i>	35	6,1
Radni status	<i>Nezaposlen/a</i>	66	11,5
	<i>Zaposlen/a</i>	298	51,9
	<i>Student/ica</i>	170	29,6
	<i>Učenik/ca</i>	9	1,6
	<i>Ostalo (mirovina i sl)</i>	31	5,4
Veličina grada u kojem živite	<i>Velegrad (+500,000 stan.)</i>	262	45,6
	<i>Veliki grad (100,000-500,000 stan.)</i>	65	11,3
	<i>Grad srednje veličine (20,000-100,000 stan.)</i>	146	25,4
	<i>Manji grad (do 10,000 stan.)</i>	57	9,9
	<i>Selo</i>	44	7,7
Mjesečni dohodak	<i>Do 3,999 kn</i>	285	49,7
	<i>4,000 - 6,999 kn</i>	175	30,5
	<i>Više od 7,000 kn</i>	114	19,9

Izvor: autori

Većina sudionika je zaposlena (51,9%), potom slijede studenti/ice (29,6%), te nezaposleni/e sa 11,5%. Učenika/ca je 1,6%, a kategoriju „ostalo“ označilo je 5,4%, pri čemu se to uglavnom odnosi na osobe u mirovini. Većina sudionika istraživanja stanuje u velegradu – 45,6%, potom u gradu srednje veličine (25,4%), u velikom gradu 11,3%, dok je 9,9% osoba iz manjega grada, a 7,7% sa sela. Kod visine primanja, 49,7% se izjasnilo kako im mjesečni prihodi iznose do 3999 kuna, 30,5% ima prihode između 4000 i 7000 kuna, dok 19,9% ima mjesečne prihode više od 7000 kuna.

Kod političkog opredjeljenja, vidljivo je (tablica 2) da je veći broj ispitanika skloniji lijevim i lijevo-liberalnim opcijama, što se očituje u njihovu glasanju za stranke koje se u analizama hrvatskoga stranačkog sustava svrstavaju na lijevu stranu ideološkoga spektra. Tu je prije svih riječ o SDP-u, HNS-u i Orahu, koje podržava 52,6% ispitanika. Ispitanici koji spadaju na desnu stranu ideološko-političkog spektra dominantno podržavaju HDZ, no njih je u ovom uzorku manje od prosjeka podrške HDZ-u u općoj populaciji (samo 7,5%).¹⁰

Tablica 2. Politička opredijeljenost ispitanika (kroz podršku političkoj stranci na izborima)

	N	%
Socijaldemokratska partija Hrvatske (SDP)	242	42,2%
Most nezavisnih lista (NL Most)	86	15%
Ostalo	64	11,1%
Živi zid	59	10,3%
Orah - održivi razvoj Hrvatske	46	8%
Hrvatska demokratska zajednica (HDZ)	43	7,5%
Hrvatska narodna stranka - liberalni demokrati (HNS)	12	2,1%
Bandić Milan 365 - stranka rada i solidarnosti	8	1,4%
Hrvatska stranka prava dr. Ante Starčević (HSP - AS)	4	0,7%
Narodna stranka - Reformisti	4	0,7%
Naprijed Hrvatska - Progresivni savez	3	0,5%
Hrvatska socijalno - liberalna stranka (HSLs)	2	0,3%
Istarski demokratski savez (IDS)	1	0,2%

Izvor: autori

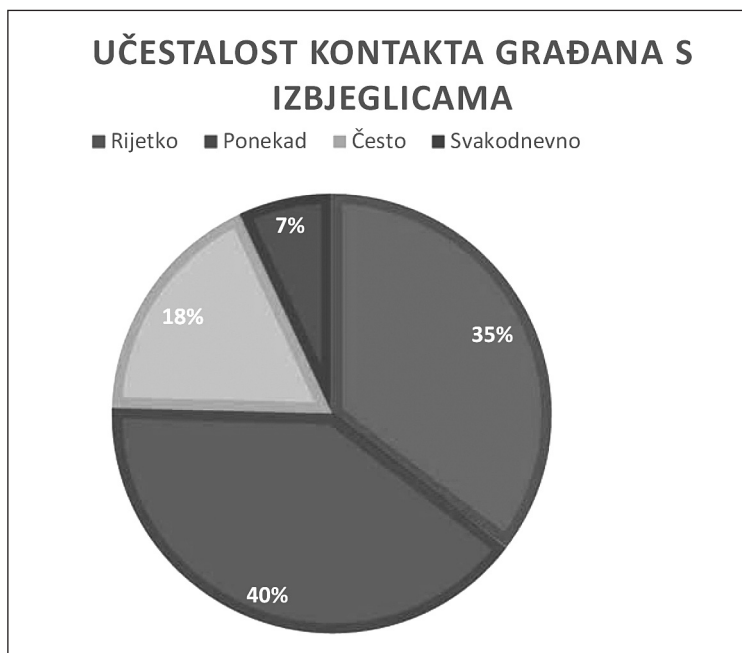
¹⁰ Nerazmjer u ideološkoj zastupljenosti unutar uzorka je lako objasniti prigodnim uzorkom, odnosno činjenicom da je anketa provedena putem društvenih mreža koje u manjoj mjeri koriste stariji, slabije obrazovani i ljudi sa sela, za koje su međunarodna politološka istraživanja utvrdila da su skloniji strankama desnice.

Unatoč tome, ovo istraživanje pokazuje, sukladno nekim ranijim istraživanjima (Župarić-Iljić i Gregurović 2013), da izbjeglice, odnosno tražitelje azila u mnogo manjoj mjeri kao prijatelju vide (a samim tim je spremnost da im pomognu veća) ispitanici koji se smještaju lijevo na ideološkoj ravni ljevica-desnica, od onih koji se nalaze na desnoj strani ideološkog spektra. Taj je argument u skladu i s istraživanjima iz zapadne Europe, koja ukazuju da je tolerantnost i prihvaćanje različitosti sastavni dio ideološkoga „paketa“ (umjerene) ljevice (Gaasholt and Togeby 1995).¹¹

4.2. PRIKAZ ISKAZANIH STAVOVA

Kontakt s izbjeglicama nikad nije ostvarilo 69,5% ispitanika, dok 30,5% jest, pri čemu je učestalost kontakta većinom bila rijetko ili ponekad (graf 1).

Graf 1. Učestalost kontakta ispitanika s izbjeglicama

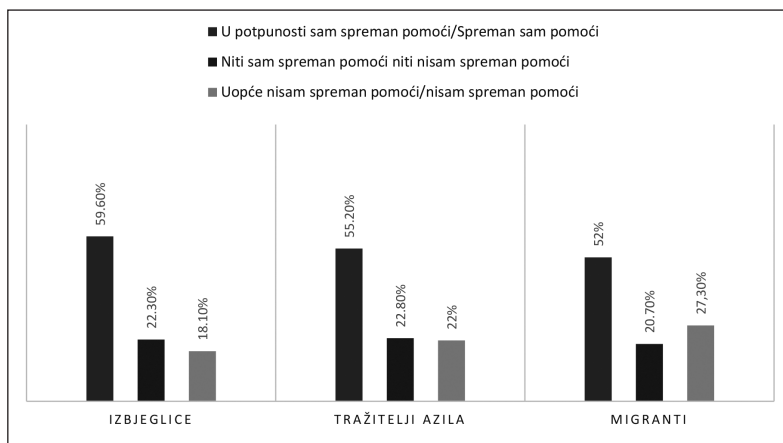
¹¹ S obzirom na to, rezultati ovog istraživanja nisu reprezentativni za populaciju Hrvatske, što će onemogućiti poopćavanje, ali će se iz njih moći iščitati određeni odgovori, o čemu više u nastavku rada.

U istraživanju su ispitivani i stavovi o nacionalnom identitetu/ponosu, pri čemu je fokus bio na stjecanju uvida u povezanost te varijable sa stavovima ispitanika o izbjeglicama. Iskazani stavovi govore da ispitanici:

- smatraju da Hrvatska nije ni bolja država (57,8%);
- smatraju da Hrvatska nije bolje mjesto za život od drugih država (73,7%);
- u usporedbi s drugim državama, ne bi radije bili građani Hrvatske (53,8%);
- smatraju da osoba ne mora dijeliti hrvatsku tradiciju i običaje, kako bi bila „istinski Hrvat“ (66,7%);
- ne slažu se da treba podupirati državu i onda kada je u krivu (87,8%);
- ne slažu se da treba štiti interese države unatoč sukobima (42,4%).

Ispitanici, upitani jesu li i u kojoj mjeri spremni pružiti pomoć izbjeglicama, migrantima i tražiteljima azila, u velikoj većini odgovaraju s 'u potpunosti sam spreman pomoći' ili 'spreman sam pomoći', pri čemu ipak postoje razlike – ovisno o kojem je tipu skupine koja traži pomoć konkretno riječ (graf 2).

Graf 2. Iskazana percepcija ispitanika o vlastitoj spremnosti da pomognu izbjeglicama, tražiteljima azila i migrantima

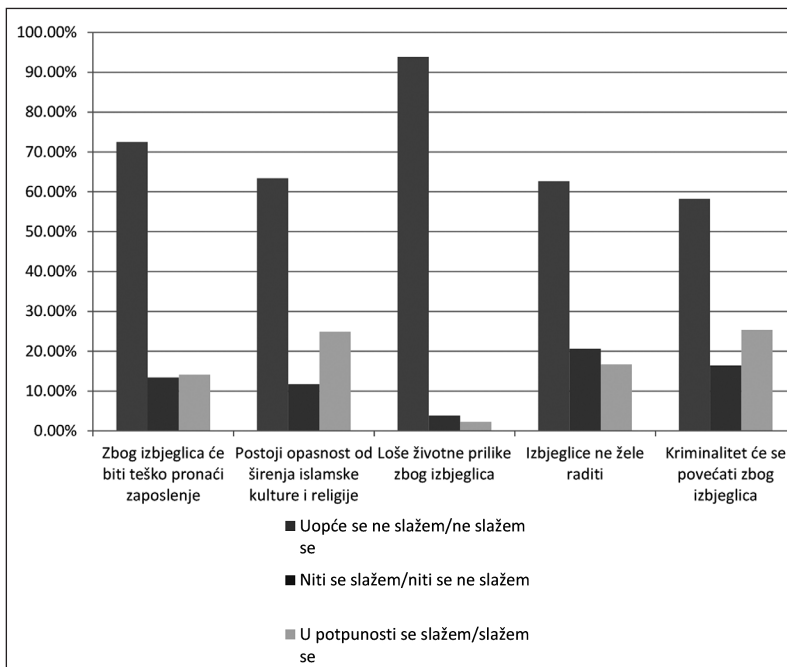

Ispitanici su u odgovorima (graf 3) iskazali nizak stupanj osjećaja ugroženosti, odnosno u većem dijelu se ne slažu s tvrdnjama (vidljivo u tablici 4) koje su označavale kako će izbjeglice na neki način ugroziti njihovo zaposlenje, trenutne životne prilike i ostalo. Oni se **uopće ne slažu/ne slažu**:

- da će biti vrlo teško pronaći zaposlenje zbog izbjeglica (72,5%);

- da postoji opasnost od širenja islamske kulture i religije u Hrvatskoj (63,4%);
- da su izbjeglice razlog teških životnih prilika (93,9%);
- da ne žele raditi kada im se to ponudi (62,7%);
- da će se povećati kriminalitet dolaskom izbjeglica (58,2%).

Graf 3. Iskazan osjećaj ugroženosti ispitanika

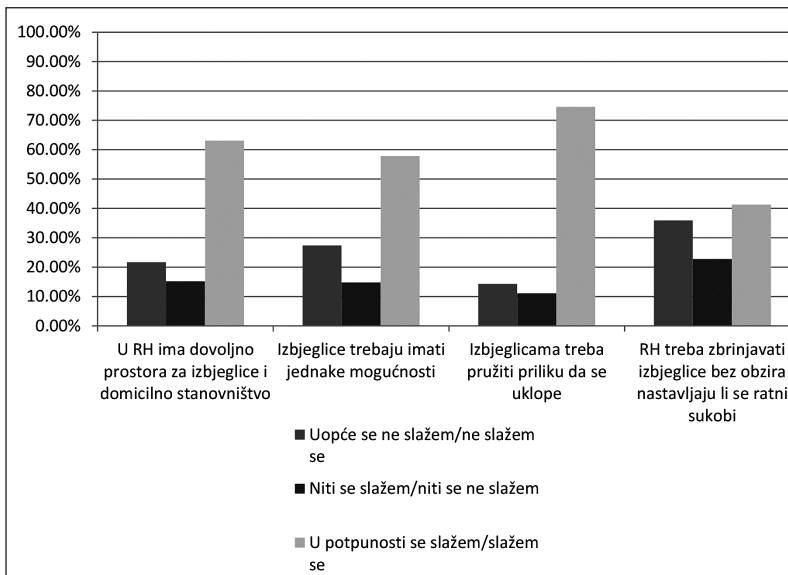
Ispitanici se u velikoj većini slažu kako bi izbjeglice trebale imati mogućnost jednakog tretmana i prilika kao i domicilno stanovništvo (vidljivo u grafu 4), te se u **potpunosti slažu/slažu se**:

- da u Hrvatskoj ima dovoljno životnog prostora za domicilno stanovništvo i izbjeglice (63,1%);
- da bi izbjeglice trebale imati jednake mogućnosti (57,8%);
- da izbjeglicama treba pružiti priliku da se uklope (74,6%).

Zanimljiv je rezultat kod tvrdnje „da Hrvatska treba zbrinjavati izbjeglice bez obzira nastavlja li se rat u njihovim domovinama“, kod koje je jednaki postotak odgovora 'u potpunosti se slažem' i 'uopće se ne slažem' – 24,4%, o čemu će detaljnije biti riječi u raspravi.

MATEJA MEDLOBI I DARIO ČEPO
STAVOVI KORISNIKA DRUŠTVENIH MREŽA O IZBJEGLICAMA I TRAŽITELJIMA AZILA:
POST FESTUM TZV. IZBJEGLIČKE KRIZE

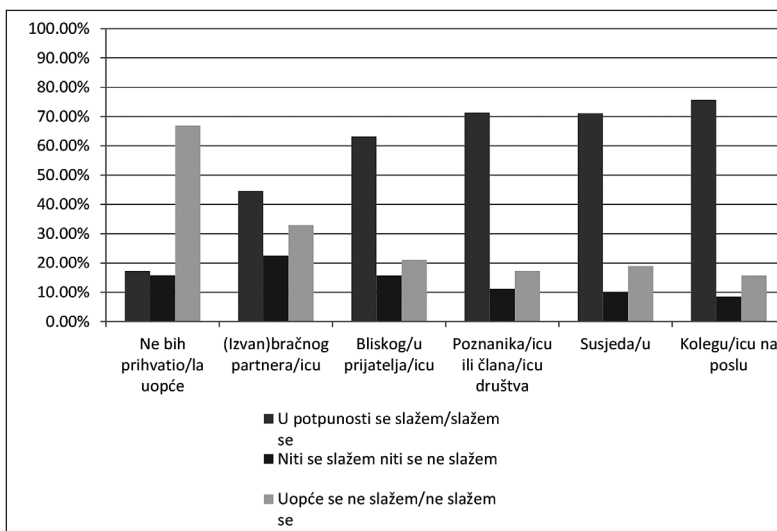
Graf 4. Stavovi ispitanika o mogućnostima i potrebi jednakog tretmana izbjeglica i domicilnog stanovništva

Ispitanici u većoj mjeri iskazuju nizak stupanj socijalne distance prema izbjeticama (graf 5), pri čemu se u **potpunosti slažu/slažu se** da bi izbjeglice prihvatili kao:

- (izvan)bračnog partnera/icu (44,6%);
- prisnog/u prijatelja/icu (63,2%);
- poznanika/icu (71,4%);
- susjeda/u (71,1%);
- kolegu/icu na poslu (75,8%);
- ne bi ih uopće prihvatilo/la (17,3%).

Graf 5. Iskazana socijalna distanca prema izbjeglicama

Tablica 3 prikazuje dobivene korelacije između varijable nacionalnog ponosa/identiteta i stavova ispitanika o izbjeglicama, te zasebno varijabla ugroženosti i jednakog tretmana. Iz dobivenih rezultata vidljivo je kako postoji povezanost između stavova o izbjeglicama i nacionalnog ponosa/identiteta te da je korelacija negativnog smjera, odnosno što je izraženiji nacionalni ponos/identitet to su negativniji stavovi ispitanika prema izbjeglicama.

Tablica 3. Korelacija stavova ispitanika s varijablom nacionalni ponos/identitet

	Nacionalni ponos/identitet
Stavovi građana o izbjeglicama	-.276**
Ugroženost	.552**
Jednaki tretman	-.478**

* $p < .05$; ** $p < .01$

Utvrđena je korelacija negativnog smjera između nacionalnog ponosa/identiteta i jednakog tretmana, odnosno što je nacionalni ponos/identitet izraženiji to je manje izraženo slaganje ispitanika s potrebom za jednakim tretmanom izbjeglica i domicilnog stanovništva.

Također, utvrđena je i korelacija između nacionalnog ponosa/identiteta i ugroženosti, pri čemu je ista pozitivnog smjera. Odnosno, što je izraženiji nacionalni ponos/identitet to je više izražen osjećaj ugroženosti kod ispitanika.

Tablica 4. Prikaz dobivenih korelacija varijabla percepcije spremnosti ispitanika da pomognu izbjeglicama i prihvaćanja izbjeglica s varijablom nacionalni ponos/identitet

	Nacionalni ponos/ identitet
Spremnost građana da pomognu	-.410**
Prihvaćanje izbjeglica	-.395**

*p<,05; **p<,01

Tablica 4 prikazuje dobivene korelacije između varijabla percepcije vlastite spremnosti ispitanika da pomognu i prihvaćanja izbjeglica, te nacionalnog ponosa/identiteta. Iz dobivenih rezultata vidljivo je kako postoji povezanost između percepcije vlastite spremnosti ispitanika da pomognu i nacionalnog ponosa/identiteta, pri čemu je korelacija negativnog smjera. Što je izraženiji nacionalni ponos/identitet to je manja percepcija spremnosti ispitanika da pomognu. Isto je i s varijablom prihvaćanja izbjeglica, gdje je dobivena korelacija također negativnog smjera, odnosno što je izraženiji nacionalni ponos/identitet to je manja spremnost prihvaćanja izbjeglica.

5. RASPRAVA

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati stavove korisnika društvenih mreža o izbjeglicama, a u kontekstu globalne izbjegličke krize koja je eskalirala 2015. godine. Dodatno, autori su istražili povezanost stavova s varijablom nacionalnog ponosa/identiteta, kao i spremnosti na pružanje pomoći. Prva hipoteza tvrdila je da što je nacionalni ponos/identitet manje izražen to će stavovi biti pozitivniji, dok je druga hipoteza tvrdila da što je izražena spremnost da pomognu veća to će stavovi biti pozitivniji. Rezultati istraživanja upućuju na to da su stavovi prema izbjeglicama generalno pozitivni, dok su obje hipoteze potvrđene utvrđenim korelacijama. Kod prve hipoteze pronađena je statistički značajna povezanost između izraženih stavova i nacionalnog ponosa/identiteta uz korelaciju negativnog smjera. To znači da što je nacionalni ponos/identitet manje izražen to su stavovi ispitanika prema izbjeglicama pozitivniji. Druga hipoteza također je potvrđena.

Uz to, utvrđene su zanimljive razlike između spremnosti građana da pomognu ovisno skupini koja traži pomoć – pruža li se pomoć izbjeglicama, tražiteljima azila ili migrantima. Taj podatak upućuje na relevantnost korištenja ispravnih termina u medijskom i javno-političkom prostoru Republike Hrvatske.

Izraženi stavovi ispitanika prema izbjeglicama, kao i stupanj spremnosti pružanja pomoći izbjeglicama, pozitivni su (na našem prigodnom uzorku). Ispitanici većinom iskazuju kako se ne osjećaju ugroženo zbog izbjeglica, vjeruju kako izbjeglice trebaju imati jednaki tretman kao domicilno stanovništvo, te iskazuju nizak stupanj socijalne distance. Pozitivni stavovi u skladu su i s istraživanjem Gregurović, Kuti i Župarić-Iljić (2016), koji su svojim istraživanjem stavova građana dviju hrvatskih županija prema stranim radnicima (engl. *migrant workers*) i tražiteljima azila također dobili pozitivne stavove, te ih interpretirali kao pomak od prethodnih istraživanja.

Svakako je važno istaknuti da je istraživanje provedeno netom nakon završetka izbjegličke krize u Hrvatskoj (odnosno, zatvaranja tzv. Balkanske rute), te da je moguće da su građani, pod utjecajem medijskog prenošenja krize i opetovanog izlaganja fotografijama i video zapisima izbjegličke djece, prizora humanitaraca na djelu, priča izbjeglica, te nasilja koje su pretrpjeli putem (primjerice priče o krijumčarima, izrazito teške situacije i uvjeta na grčko-makedonskoj granici i dr.), izražavali stavove koji su djelomično posljedica tih prizora. O tome govori i Bulat (1995) u svom radu, u kojem istražuje dimenzije stereotipova prema raseljenim osobama i izbjeglicama iz Bosne i Hercegovine, te naglašava utjecaj masovnih medija i onoga što oni komuniciraju javnosti, a temeljem čega građani potom stvaraju određene slike o pojedinom pitanju. Bulat navodi Lipmannovu spoznaju o efektu uvjeravanja (engl. *persuasive effects*) masovnih medija, te njihove uloge sukreatora stereotipa kroz ono što prenose (Lipmann 1992). Činjenica da su mediji, kao i mnoge osobe u javnom i političkom¹² prostoru Hrvatske u početku, te za vrijeme većeg dijela izbjegličke krize bili usmjereni na senzibilizaciju javnosti i stvaranje pozitivnih slika, izraženi pozitivni stavovi građana djelomično potvrđuju takav utjecaj. Pritom se danas, na već poznat utjecaj masovnih medija, moraju dodati i značajni utjecaji društvenih mreža, što je posebno relevantno za naše istraživanje s obzirom na tip uzorka koji je korišten.

12 Videti, primjerice, ponašanje i komunikaciju tadašnjeg ministra unutarnjih poslova Ranka Ostojića (<http://www.vecernji.hr/hrvatska/my-name-is-ranko-pogledajte-kako-se-ministar-ostojic-obratio-izbjeglicama-1026019>), kao i način na koji su neki mediji prezentirali njegov rad tijekom izbjegličke krize (npr. <http://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/izbjeglice-u-hrvatskoj-ministar-ostojic-pokazao-veliko-srce-413067.html>).

Važno je napomenuti i kako su izraženi stavovi ispitanika također i pod utjecajem specifičnosti uzorka koji je sudjelovao u istraživanju. Naime, ispitanici su većim dijelom lijeve političke orijentacije, a oni generalno izražavaju pozitivnije stavove i veću razinu prihvaćanja izbjeglica od osoba koje su desne političke orijentacije. O tome govore i Župarić-Iljić i Gregurević (2013) kada ističu da studenti lijeve političke orijentacije izražavaju pozitivnije stavove prema tražiteljima azila. Dodatno, i Gregurević, Kuti i Župarić-Iljić (2016) govore kako osobe koje se ideološki nalaze na desnoj strani političkog spektra izražavaju negativnije stavove i prema stranim radnicima i tražiteljima azila, te ih percipiraju kao veću prijetnju. Isti autori dobivaju i rezultate koji upućuju da su osobe mlađe dobi tolerantnije prema obje skupine, a to je u skladu i s nizom drugih istraživanja (Chandler and Tsai, 2001), pa treba pretpostaviti da i u našem istraživanju, s obzirom na uzorak, godine sudionika potencijalno utječu na izražavanje pozitivnih stavova.

Također, početna je pretpostavka bila da će stavovi uvelike ovisiti o socio-ekonomskoj situaciji ispitanika, te će oni, zbog generalno loše ekonomske situacije u Hrvatskoj, izražavati negativnije stavove. Međutim, pretpostavka se pokazala netočnom. Slijedom navedenog, važno je istaknuti kako se svaka problematizacija stavova prema izbjeglicama mora sagledati u trenutnom društvenom kontekstu unutar kojeg se ti stavovi formiraju, a prethodno je navedeno kako je činjenica da je istraživanje provedeno netom nakon izbjegličke krize svakako utjecala na formiranje stavova građana. Važan aspekt kod sagledavanja utjecaja jest ranije spomenuto pitanje ugroženosti građana na određenoj razini, pri čemu se može razdvojiti kulturološka i ekonomska prijetnja. Njih možemo povezati s konceptualizacijom Pereira, Vala i Costa-Lopes (2009), koji govore o negativnim stavovima kao percipiranim prijetnjama i to na dvije razine – simboličkoj i realističnoj prijetnji, odnosno prijetnji prema kulturnom identitetu i ekonomskoj stabilnosti zemlje. Hainmuller i Hopkins (2014) govore o znanstvenoj problematizaciji pitanja koja ispituju stavove prema migracijama, te navode kako su istraživači (i javnost) skloni postavljati hipoteze u smjeru ovisnosti stavova o socioekonomskom statusu pojedinaca, no za to postoji relativno malo potvrda. Oni, suprotno tome, ističu kako će stavovi prema izbjeglicama/migracijama češće biti formulirani pod utjecajem simboličke brige za naciju, odnosno državu kao cjelinu. Uzmemo li takve nalaze u obzir, te ih povežemo s činjenicom da je Hrvatska u izbjegličkoj krizi (2015. i 2016) bila isključivo tranzitna zemlja, te da nije došlo do ugrožavanja te simboličke pretpostavke ili do incidenata koji bi ostavili negativan utjecaj na građane, možemo zaključiti kako je razumljivo da građani Hrvatske nisu razvili negativne stavove prema izbjeglicama.

Slijedeći prethodno spomenute tvrdnje o povezanosti stavova i osjećaja ugroženosti, te utjecaja na izražene stavove ispitanika, dodatno će

se prokomentirati rezultati dobiveni gledajući varijablu ugroženosti. Ona predstavlja osjećaj nelagodnosti zbog masovnog prisustva izbjeglica, te percepciju tereta zajednici i prijatnju životnim interesima građana (Bulat 1995), odnosno osjećaj da su građani na neki način ugroženi dolaskom (prolaskom) izbjeglica. Kao što je vidljivo u grafu 3, većina ispitanika se *ne slaže* s time da će zbog izbjeglica biti teško pronaći zaposlenje, da postoji opasnost od širenja islamske vjere i kulture, da su izbjeglice krive za loše životne prilike i da ne žele raditi, te da će se njihovim dolaskom povećati kriminalitet. Iz navedenih rezultata zaključujemo kako je osjećaj ugroženosti nizak, odnosno ispitanici ne percipiraju izbjeglice kao prijatnju te se ne slažu s time da će ih dolazak izbjeglica ugroziti, što je u suprotnosti s nekim ranijim istraživanjima koja ukazuju na to da porastom broja stranaca u državi koji traže azil, odnosno koje se prikazuje (ekonomskim) migrantima, često raste i osjećaj ugroženosti, odnosno na takve se pojedince gleda kao na prijatnju (Pozniak i Petrović 2014).

Međutim, iz navedenih tvrdnji trebamo razlučiti ekonomski i kulturološki efekt, pri čemu je u istraživanjima češće fokus na ekonomskoj ugroženosti zbog dolaska izbjeglica. Prema podacima ovog istraživanja, ispitanici ne smatraju da su ekonomski ugroženi. To se može djelomično objasniti specifičnim uzorkom, odnosno činjenicom da su u istraživanju sudjelovali ispitanici dominantno lijeve političke orijentacije, visokoobrazovani i mladi ljudi (studenti) koji još nisu izašli na tržište rada, te je moguće da iz tog razloga ne iskazuju ugroženost oko ekonomske komponente i konkurencije na tržištu rada. Ovakvi rezultati su u suprotnosti s rezultatima dosadašnjih istraživanja, recimo Semyonov, Raijman i Gorodzeisky (2006) koji svojim istraživanjem dokazuju kako pojedinci koji su socijalno i ekonomski ugroženi više iskazuju diskriminatorne i isključujuće stavove prema strancima. Povezujući to s našim istraživanjem, a imajući na umu kako je većina sudionika iskazala kako su im mjesečna primanja do 3,999 kn (49,7%), pretpostavilo se kako će stavovi biti negativniji, a posebice u dijelu koji se bavi ekonomskom prijatnjom. Dodatno, Franc, Šakić i Kaliterna-Lipovčan (2010) također naglašavaju kako je ekonomska prijatnja najvažnija odrednica u formiranju stava prema migracijama. I istraživanje Čačić-Kumpes, Gregurović i Kumpes (2012), u kojem su se (između ostalog) ispitivali stavovi hrvatskih građana prema stranim radnicima, pokazuje kako su hrvatski građani iskazivali visoku razinu otpora prema ulasku imigranata u hrvatsko društvo, pri čemu građani strane radnike u velikoj mjeri percipiraju, između ostalog, upravo kao socioekonomsku prijatnju.

Uzimajući u obzir sve navedeno, očekivano bi bilo da su ispitanici iskazali negativne stavove, no oni iskazuju kako u većinskom broju ne smatraju da im je ekonomska pozicija ugrožena zbog izbjeglica. Vraćajući

jući se ponovno na okolnosti i kontekst u kojem se provodi istraživanje i u kojem su se formirali stavovi, moguće je objašnjenje kako zbog već izuzetno loše situacije na tržištu rada manjka konkurentnosti, mogućnosti da se domicilno stanovništvo u Hrvatskoj i izbjeglice neće natjecati za ista radna mjesta (naime, valja spomenuti i veliki egzodus radne snage izvan Hrvatske upravo zbog nedostatka adekvatnih radnih mjesta i prilika), te činjenice kako se u Hrvatskoj izdaje malo radnih dozvola za strance (o čemu pišu Gregurević, Kuti i Župarić-Iljić 2016) moguća objašnjenja (uz prirodu našeg prigodnog uzorka) pozitivnijeg stava ispitanika, odnosno izostanka osjećaja ekonomske ugroze. Sve te okolnosti relevantne su za shvaćanje konteksta i prihvaćanja činjenice da ispitanici nisu ugroženi prisustvom izbjeglica i ne vide ih kao prijjetnju.

Potencijalni odgovor na pitanje zašto unatoč ekonomskoj krizi ispitanici na izbjeglice ne gledaju kao na prijjetnju možda leži u činjenici da je broj ljudi koji su u Hrvatskoj do sada tražili azil (pa samim time počeli ostvariti prava koja bi potencijalno smanjivala resurse domicilnom stanovništvu) bio razmjerno malen, te da velika većina izbjeglica ili migranata koji se u Hrvatskoj nalaze u biti spada u skupinu tzv. nevoljkih (engl. *reluctant*) tražitelja azila (Valenta, Župarić-Iljić i Vidović 2015), koji zbog nemogućnosti da odu u neku drugu državu traže azil u Hrvatskoj. Također je potrebno naglasiti činjenicu da ispitanici procjenjuju ove tvrdnje iz pozicije stanovnika tranzitne zemlje, odnosno činjenicu da Hrvatska nije bila suočena s velikim brojem osoba koje ostaju u našem društvu, te da građani i javnost vjerojatno ne percipiraju integraciju kao višerazinski proces i sve ono što dolazi s njom – osiguranje prava, obrazovanja, zaposlenja, sudjelovanja u društvenom životu i slično. Postavlja se pitanje kako i na koji način bi ovi stavovi bili izrečeni, odnosno promijenjeni protekom vremena i pod utjecajem pune integracije izbjeglica. Također, a o ovom dijelu će biti riječi u zaključku i implikacijama za daljnja istraživanja, nameće se i dvostranost ove situacije jer – ukoliko građani sada ne percipiraju ekonomsku prijjetnju, jer izbjeglice uistinu to nisu s obzirom na ionako vrlo lošu ekonomsku situaciju u državi i nedostatak radnih mjesta oko kojih bi mogli biti u konfliktu, na koji način će se osobama koje će biti relocirane u Hrvatsku dogovorom država članica Europske unije osigurati mogućnost zapošljavanja i uključenja u tržište rada, te kako će na to tada reagirati građani Hrvatske koji tu istu mogućnost možda neće imati?¹³

Sljedeći skup čestica bio je povezan s mjerenjem stavova o jednakom tretmanu koji obuhvaća tvrdnje o zajedničkom životnom prostoru izbjeglica i domicilnog stanovništva, istim mogućnostima i pravima te ukla-

13 Važno je, stoga, sustavno i detaljno pristupiti procesu socijalne integracije, pri čemu se daje uvid u relevantnost stavova građana države u koju izbjeglice dolaze za uspješnost te integracije.

panju u život i zbrinjavanju izbjeglica (Bulat 1995). Rezultati upućuju kako ispitanici smatraju da izbjeglicama treba pružiti priliku da se uklope (74,6%), da ima dovoljno životnog prostora za obje skupine (63,1%), te da bi trebali imati jednake mogućnosti kao domicilno stanovništvo (57,8%). Vidimo kako je postotak izraženog slaganja manji kod zadnje tvrdnje o jednakim mogućnostima (57,8%, dok je neslaganje također nešto više nego kod drugih tvrdnji – 27,4%). Činjenica je da ispitanici u nešto manjem postotku izražavaju slaganje s time da izbjeglice trebaju imati jednaka prava i mogućnosti kao i domicilno stanovništvo. To je vidljivo i iz komentara ispitanika, gdje je nekoliko puta izraženo nezadovoljstvo zbog pružanja jednakih prava iz sustava socijalne skrbi, te naglašavana potreba da domicilno stanovništvo ima prednost u korištenju javnih resursa.

Takvo stajalište može se djelomično objasniti pomoću tzv. *ethnic competition theory* (Scheepers i sur. 2002), odnosno teorijom etničkog natjecanja, koja objašnjava kako u situaciji manjka raznih resursa, te svojevrsnog natjecanja društvenih grupa za njih na individualnoj i kontekstualnoj razini, može doći do etničkog isključivanja (engl. *ethnic exclusionism*), o čemu govore i Gregurović, Kuti i Župarić-Iljić (2016). Uzimajući to u obzir, te povezujući s našim rezultatima, iako je ova teorija najčešće usmjerena na ekonomske resurse i natjecanje u ekonomskim područjima, moguće je da ispitanici pod utjecajem već nepovoljne situacije u Hrvatskoj (na tržištu rada, redukcije socijalnih i drugih prava, smanjenje raznih davanja) razvijaju određene predrasude prema izbjeglicama kao skupini koja dolazi u hrvatsko društvo, te ostvaruje određena prava i stoga zaključuju kako bi ipak primat trebalo imati domicilno stanovništvo (što su i istaknuli u istraživanju).

Generalno gledajući, naši rezultati su u suprotnosti s istraživanjem Bulata (1995), gdje su dobiveni rezultati upućivali na to da se s navedenim tvrdnjama jednakog tretmana ne slaže čak 52% do 71% ispitanih sudionika. Uzimajući u obzir kako je njegovo istraživanje provedeno netom nakon rata, kao i određene specifičnosti uzorka, ipak možemo vidjeti kako se stavovi građana mijenjaju kroz vrijeme, te se pokazuju pozitivnijima, a društvo otvorenijim i tolerantnijim. Također, potrebno je naglasiti kako smo ovaj skup čestica u našem istraživanju modificirali, te nisu ispitivane i tvrdnje o integraciji izbjeglica, već samo o jednakom tretmanu, što je potencijalno moglo utjecati na to da rezultati našeg istraživanja budu pozitivniji.

Dodatno, kod tvrdnje o potrebi za zbrinjavanjem izbjeglica neovisno o tome odvijaju li se ratni sukobi u zemlji iz koje dolaze, ispitanici su dali oprečna mišljenja, odnosno jednak je postotak odgovora 'u potpunosti se slažem' i 'uopće se ne slažem' – 24,4%. Ovakvi rezultati upućuju na to da se ispitanici ne slažu oko toga je li relevantno jesu li osobe došle u Hrvatsku

(ili Europu) pod izravnom prijetnjom rata i životne opasnosti ili su razlozi drugi (ekonomske migracije i sl).¹⁴ Mišljenja su oprečna, te bi ovaj aspekt stavova građana trebalo dublje istražiti.

Na kraju je mjerena socijalna distanca, za koju je korištena modificirana Bogardusova skala koja mjeri maksimum stupnja bliskosti koji bi pojedinac htio imati s određenom društvenom skupinom. Sastoji se od šest glavnih stupnjeva poredanih od najveće bliskosti (bračnog partnera) pa do zabrane boravka u zemlji (Bulat 1995). S obzirom na specifičnost našeg istraživanja, te činjenicu da se isto provodilo prije započetog procesa integracije (pa se stoga boravak u zemlji ne može na taj način izraziti), skala je modificirana i obuhvatila je šest stupnjeva koji prikazuju društveno relevantne odnose – brak, prijateljstvo, isto društvo/poznanstvo, susjedi, kolege na poslu, te odsustvo prihvaćanja (graf 5).

Iz dobivenih rezultata vidljivo je kako je stupanj prihvaćanja za svaki stupanj relativno visok (između 44,6% i 75,8%), dok je 66,9% ispitanika izjavilo kako se ne slaže s time da izbjeglice ne bi uopće prihvatili. Iz grafa 5 jasno je vidljivo kako se stupnjevi spremnosti ulaska u određene kategorije odnosa smanjuju kako se bliskost u tim odnosima povećava. Odnosno, najmanje osoba bi stupilo u (izvan)bračne odnose, dok bi najviše stupilo u poslovne odnose, odnosno imalo izbjeglicu kao kolegu na poslu. Ti se rezultati podudaraju s onima u Bulat (1995). Indikativno je kako ispitanici, iako iskazuju visok stupanj tolerancije i prihvaćanja raznih kategorija odnosa, ipak iskazuju kako su skloniji prihvaćati one odnose s izbjeglicama u kojima su veze slabije. Kod Bulata (1995) se ovaj stupanj socijalne distance uvelike razlikuje ovisno o kategoriji izbjeglica (Muslimani izbjeglice, hrvatske izbjeglice i raseljene osobe), što je svakako zanimljivo i za daljnje istraživanje u Hrvatskoj, te bi to pitanje valjalo sagledati s obzirom na percepciju druge strane kao izbjeglica, tražitelja azila ili migranata.

Nastavno na skalu socijalne distance i prethodno spomenutu implikaciju za daljnja istraživanja, u ovom istraživanju autori su se bavili i percepcijom spremnosti ispitanika da pruže pomoć. Istražilo se koliko su građani spremni pružiti pomoć izbjeglicama, pri čemu su se zasebno odvojile tri kategorije osoba – *izbjeglice*, *tražitelji azila* i *migranti* – te je promatrano hoće li sam naziv, odnosno kategorizacija, utjecati na postotak u kojem su građani percipirali vlastitu spremnost pružiti pomoć. Iz rezultata je vidljivo kako ispitanici percipiraju da su u većini spremni pomoći svim navedenim kategorijama, neovisno o nazivu. Međutim, gledajući iskazane postotke vidljivo je kako se spremnost na pružanje pomoći ipak smanjuje ovisno o terminu koji se koristi. Tako će 59,6% ispitanika pomoći izbjeglicama, 55,2% tražiteljima azila i 52% migrantima. Također, kad se pogle-

14 Ove rezultate možemo povezati i s varijablom percepcije vlastite spremnosti na pomoć, a ovisno o kategorizaciji skupine.

daju podaci koji iskazuju osobe koje nisu spremne pomoći – kod izbjeglica je taj postotak 18,1%, dok je kod migranata 27,3%.

Ti se rezultati podudaraju s rezultatima ankete javnog mnijenja u Australiji, koji upućuju na to da je izrazito važan način na koji se medijski prenosi priča, odnosno kako se kategoriziraju osobe koje dolaze u Australiju. Tako je 10% sudionika sklono prihvatiti sve tražitelje azila koji dolaze na obalu Australije, a 38% sudionika istraživanja bi dolazak odobrilo ovisno o okolnostima pod kojima dolaze (Shanahan 2002). Vrlo je važno stoga na koji način se osobe koje dolaze predstavljaju široj javnosti, te je potrebno koristiti ispravne termine – izbjeglice i izbjeglička kriza.¹⁵

U Hrvatskoj je za vrijeme tzv. izbjegličke krize bila nešto pozitivnija situacija, s obzirom na to da je na vlasti bila vlada lijevoga centra, te se u diskursu njezinih članova koristio termin „izbjeglica“¹⁶, a cijela situacija objašnjavala se kao „izbjeglička kriza“ i slično, što je moglo pridonijeti pozitivnoj slici u javnosti. Važnost simboličkoga korištenja jezika u ovom pitanju vidljiva je i iz načina na koji je o krizi govorila predsjednica Kolinda Grabar Kitarović, koja je u mnogo većoj mjeri koristila termin „migranti“¹⁷, te cijelu situaciju opisivala kao „migrantsku krizu“, promatrajući je manje kroz humanitarnu, a mnogo više kroz sigurnosnu prizmu (Šelo Šabić i Borić 2016) ugroženosti države (nesigurne granice) i naroda (bolesti i kriminal). S obzirom na to da je Kolinda Grabar Kitarović izabrana kao kandidatkinja desnoga HDZ-a (kojim je, u vrijeme tzv. izbjegličke krize, uvelike dominiralo radikalno desno krilo), razlikovanje u načinu označivanja ljudi koji pristižu u Hrvatsku – izbjeglice ili migranti – postalo je relevantno, te ga je bilo zanimljivo ispitati.

U javnom prostoru se s promjenom vlasti nakon izbora krajem 2015. godine dogodila i promjena diskursa, te su se u medijskom prostoru počeli koristiti termini „migranti“, „ekonomske migracije“, „žica“ i ostali koji u javnosti stvaraju negativnu sliku, te se očekuje kako će ostaviti i negativan trag na javnu percepciju izbjeglica koji dolaze. Jednako tako, akteri s desne strane političkog spektra bili su skloni koristiti izraze poput „čuvanje nacionalne sigurnosti“, „zaštita teritorija i granica“, koji pitanje izbjegličke krize smještaju u sigurnosni, a ne humanitarni okvir, čime se ono automatski sekuritizira i stavlja u ruke represivnog aparata, a iz potencijalnih se

15 Iako će neki aktivisti u ovom području istaknuti kako ista nije izbjeglička kriza već kriza ljudskih prava, kriza Europe i slično, u ovom trenutku ta rasprava izlazi izvan okvira ovog rada. Mi ovdje ističemo da se slažemo s tim stavovima te stoga koristimo pojam „tzv. izbjeglička kriza“.

16 Videti, primjerice, <http://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/milanovic-objerucke-prihvaca-izbjeglice-to-su-ljudi-a-ne-vrece-kupusa...-pa-necemo-ih-valjda-docekati-pendrecima/292690/>

17 Videti, primjerice, <http://croatia-presse.de/kolinda-grabar-kitarovic-80-posto-migranata-koji-prolaze-kroz-hrvatsku-su-ekonomski-migranti/>.

rješenja isključuju relevantne organizacije civilnog društva. O tome govore i Klocker i Dunn (2003), te zaključuju kako zbog neinformiranosti i nepoznavanja teme azila i migracija, te tendencioznih informacija koje serviraju neki mediji ili političari, građani vrlo lako mogu stvoriti negativan stav ili predrasudu. Takva konstrukcija stava dugoročno je zabrinjavajuća, jer je nerijetko stav onaj koji definira ponašanje pojedinca, te može dovesti do negativne reakcije i ponašanja građana prema izbjeglicama, što ugrožava dugoročnost i uspješnost procesa integracije. Na primjeru Hrvatske pokazalo se da su mediji (barem do terorističkog napada u Parizu u studenom 2015, no u određenoj mjeri i nakon toga) bili spremniji ljude koji su dolazili u Hrvatskoj prikazivati kroz izbjegličko-humanitarnu, a ne migrantsko-sigurnosnu prizmu (Šelo Šabić i Borić 2016). Među političkim je akterima situacija bila mnogo polariziranija.

Pitanje odnosa različitih političkih aktera prema pitanju dolaska/prolaska izbjeglica relevantno je i za naše daljnje razumijevanje utjecaja ideološko-političke orijentacije ispitanika, posebice s obzirom na varijablu nacionalnog ponosa/identiteta. Rezultati istraživanja pokazali su kako postoji korelacija između varijable nacionalnog ponosa/identiteta i stavova ispitanika o izbjeglicama, te zasebno varijabla ugroženosti i jednakog tretmana, pri čemu su te korelacije negativnog smjera. Rezultati ukazuju na to da, što je izraženiji nacionalni ponos/identitet to su negativniji stavovi ispitanika prema izbjeglicama, slaganje sa potrebom za jednakim tretmanom izbjeglica i domicilnog stanovništva je manje te je više izražen osjećaj ugroženosti. Činjenica da postoji povezanost između izraženog nacionalnog identiteta i negativnih stavova prema izbjeglicama u skladu je s nekim od dosadašnjih istraživanja. Primjerice, Schildkraut (2005) govori o mogućim vrstama nacionalnog identiteta u SAD-u te o njihovoj povezanosti sa stavovima prema migracijama. Pritom utvrđuje kako je nacionalni identitet povezan sa stavovima prema migracijama, te kako je etno-kulturološko orijentirani nacionalni identitet (da identitet čini to što si rođen u SAD-u, to što živiš tamo i da si kršćanin) povezan s negativnim pogledom na migracije, odnosno da osobe koje na taj način gledaju nacionalni identitet podržavaju restrikcije prema migrantima. Međutim, ono što je zanimljivo jest da i osobe koje nacionalni identitet gledaju kroz prizmu asimilacijskih koncepata također pokazuju sklonost restrikcijama i sličnim pogledima na migrante (Hainmuller and Hopkins 2014). Vidljivo je, dakle, da je bez obzira na polazište i definiciju nacionalnog identiteta kroz konkretne aspekte isti povezan s negativnim stavovima prema migrantima.

U Hrvatskoj je slična situacija. Rezultati su pokazali kako postoji povezanost između negativnih stavova i izraženog nacionalnog ponosa/identiteta. Osobe koje iskazuju snažnije slaganje s tvrdnjama da je Hrvatska bolja

zemlja od drugih, da je treba poduprijeti i kada je u krivu te slično, imaju negativnije stavove prema izbjeglicama. Ovo je važno sagledati s pozicije političke orijentacije, s obzirom na to da mnoštvo istraživanja govori u prilog tome kako osobe koje pripadaju desnoj strani političkog spektra imaju izraženiji nacionalni ponos/identitet, odnosno iskazuju snažniju potporu nacionalizmu. Tako Ignazi i Ysmal (1992) zaključuju kako desni politički akteri podržavaju autoritarne vlade i (agresivni) nacionalizam, iz kojih potom proizlaze stavovi kako su migranti odgovorni za razne ekonomske i socijalne probleme.

Činjenicu kako nacionalni ponos/identitet utječe na negativne stavove prema migracijskim pitanjima, navode i Hainmuller i Hopkins (2014), proširujući istraživanje de Figueireda i Elkinsa (2003), koji kao najvažnije naglašavaju razlikovanje između nacionalizma i patriotizma, što možemo dovesti u vezi s izražavanjem nacionalnog ponosa. Naime, osobe s izraženijim nacionalističkim osjećanjima izražavaju veći stupanj ksenofobije, dok oni koji iskazuju osjećaje patriotizma u svojim stavovima nisu izrazito ksenofobni. Ovdje bismo djelomično mogli objasniti naše rezultate budući da su stavovi ispitanika pozitivni, te u dijelu o stavovima prema Hrvatskoj ne navode slijepe afirmativne stavove, odnosno ne iskazuju vjerovanje kako državu treba poduprijeti kada radi nešto pogrešno. To bismo potencijalno mogli protumačiti činjenicom da su ispitanici svoje stavove formirali u većoj mjeri pod utjecajem patriotizma, a ne nacionalizma. Iz toga proizlazi kako ispitanici nisu skloni pretjeranom nacionalizmu, te stoga ne iskazuju ksenofobne ili diskriminatorne stavove, odnosno iskazuju pozitivne stavove. Ipak, treba voditi računa da je riječ o prigodnom uzorku, da je istraživanje provedeno pomoću online ankete, a da su je ispunjavali ispitanici putem društvenih mreža. Naš uzorak nije ni slučajna, niti reprezentativan. On ima značajno više ispitanika koji iskazuju lijevu ideološku orijentaciju, te je razina nacionalizma time, moguće, značajno smanjena, čime u mnogo većoj mjeri dolaze netipični stavovi (poput spremnosti na kritiku vlastite države). Bez obzira na to, tendencije koje istraživanje pokazuje važne su i daju nam smjer za daljnje razumijevanje kompleksne situacije u hrvatskom društvu s obzirom na pitanje prihvaćenosti izbjeglica, odnosno migranata.

Također, rezultati provedenog istraživanja upućuju i na korelaciju između varijabla spremnosti ispitanika da pomognu i prihvaćanja izbjeglica, te nacionalnog ponosa/identiteta. Činjenica da prihvaćanje izbjeglica, odnosno socijalna distanca ulazi u koncept stavova kao cjeline, očekivano je da će rezultati pokazati kako osobe s izraženijim nacionalnim ponosom, u manjoj mjeri prihvaćaju izbjeglice. Dodatno, ispitanici koji imaju izraženiji nacionalni ponos/identitet, te zastupaju stavove koji idu tome u prilog (primjerice, iz upitnika – ne slažu se s tvrdnjom kako osoba

ne mora dijeliti tradiciju i običaje s onima koji postoje u Hrvatskoj kako bi bila „istinski Hrvat“), iskazuju manju percepciju vlastite spremnosti pomoći izbjeglicama. Ovo je također jednostavno objasniti ranije istaknutom korelacijom s političkom orijentacijom i nacionalizmom. Osobe koje su desne političko-ideološke orijentacije, koje percipiraju izbjeglice kao prijetnju, zatvorenije su i iskazuju diskriminatorne stavove, imat će nižu percepciju vlastite spremnosti da pruže pomoć.

Relevantnost iskazanih stavova i korelacija leži u dugoročnom utjecaju koje će isti imati na uspješnost integracije. Pretpostavka je kako će osobe koje su sada spremne pomoći biti spremne na isto i u situaciji kada će se izbjeglice procesom integracije uključivati u hrvatsko društvo, te da će iste varijable koje sada djeluju negativno na tu spremnost djelovati i kasnije. Iz tog razloga ih je važno uzeti u obzir prilikom planiranja daljnjih istraživanja, te senzibilizacije javnosti za ova pitanja. Činjenica da su osobe koje iskazuju pozitivnije stavove i, prema vlastitoj percepciji, spremnije su pomoći, a takav otvoren i inkluzivan pristup svakako će djelovati pozitivno i na integrativne procese.

6. ZAKLJUČAK

Jasno je, ne samo iz aktivnosti političkih i društvenih elita, nego i iz stavova građana i građanki, da je izbjeglička kriza, koja je nekoliko mjeseci tijekom 2015. i 2016. godine došla do Hrvatske, ostavila značajne posljedice na buduću odnos prema strancima. Ostavljajući po strani političke promjene do kojih je djelomično došlo pod utjecajem krize, važno je istaknuti promjene (ili konstante) u stavovima i osjećajima građana i građanki po tom pitanju. Istraživanje napravljeno u svibnju i lipnju 2016, na temelju kojega je nastao ovaj rad, daje nam upravo tu mogućnost. Iz njega se, kao što je već pojašnjeno u ranijim dijelovima rada, daju iščitati zanimljivi trendovi i važni zaključci, uključujući i činjenicu da je istraživanje potvrdilo obje početne hipoteze.

Prva hipoteza s kojom je istraživanje započeto odnosila se na negativnu korelaciju između osjećaja nacionalnog ponosa i percepcije vlastite spremnosti na pomoć izbjeglicama. Rezultati su nedvojbeno pokazali da ta korelacija postoji, odnosno da su ispitanici snažnije razvijenog osjećaja nacionalnog identiteta/ponosa bili manje spremni pomoći izbjeglicama, prema vlastitoj percepciji spremnosti. Slično tome, potvrđena je i druga hipoteza o negativnoj korelaciji između pozitivnih stavova prema izbjeglicama i spremnosti da im se pomogne. Što su ispitanici imali pozitivnije stavove to je i njihova percepcija vlastite spremnosti na pružanje pomoći izbjeglicama rasla.

Usporedno s tim, istraživanje je pružilo uvide u još nekoliko važnih i zanimljivih saznanja. Najvažniji od njih se čini spremnost građana

na percepciju spremnosti pružanja pomoći s obzirom na opis tražitelja pomoći. Ako pomoć traže izbjeglice ispitanici su percipirali kako bi bili spremniji pomoći, nego u slučajevima u kojima bi pomoć trebao tražitelj azila. Najmanje bi ispitanici bili spremni pomoći migrantima. Budući da znamo da je u javnosti pojam „migrant“ često oprečan i nerazumljiv, a uvelike ga određuje rasna, etnička (Anderson and Blinder 2015) i druga karakteristika pojedinca kojemu se pripisuje, važno je na koji način u javnosti i medijima govorimo o osobama koje dolaze u Hrvatsku u potrazi za boljim životom. Ključna implikacija koja se iz ovog podatka može izvući relevantna je za daljnju raspravu o izbjegličko-migrantskom pitanju, odnosno oslikava na koji način javni diskurs može utjecati na odnos hrvatskih građana prema pridošlim strancima.

Ključno ograničenje ovog istraživanja svakako je uzorak ispitanika na kojem je provedeno. S obzirom na to da je bila riječ o prigodnom uzorku, te da se anketa provodila online, putem društvenih mreža (Facebook, Twitter), uzorak ne oslikava vjerno hrvatsku populaciju. Kao što je vidljivo iz tablice 1, u uzorku su nadpredstavljeni visokoobrazovani, žene, ljudi iz gradova i glasači ljevice, što uvelike utječe na konačne zaključke, koji se onda ne mogu sasvim poopćiti. Unatoč tome, na neka pitanja prigodni uzorak može dati prihvatljive odgovore, uključujući i naše dvije hipoteze. Ipak, iako se dobiveni rezultati ne mogu generalizirati na populaciji Hrvatske, oni nude važne informacije i saznanja, koji mogu poslužiti budućim raspravama o trendovima, te kao poticaj za daljnja istraživanja u ovom području. Osim toga, dodatna ograničenja povezana su s preuzimanjem i adaptiranjem čestica iz Bulat (1995). Ona, po nama, daju mogućnost detektiranja stavova o izbjeglicama danas, no valja u obzir uzeti da je specifično vrijeme u kojem je to istraživanje provedeno (rat u Hrvatskoj i BiH) moglo imati utjecaja na formiranje čestica. Također, ograničenje ovog istraživanja povezano je s kauzalnošću odnosa među određenim varijablama. Daljnja bi istraživanja trebala pokazati da li korelacije koje su utvrđene ovdje u isto vrijeme predstavljaju i kauzalnost ili ne.

LITERATURA

- Anderson, Bridget and Scott Blinder. 2011. "Who counts as a migrant? Definitions and their consequences". *Briefing, The Migration Observatory at the University of Oxford*.
- Berkman, Lisa F. and Thomas Glass. 2000. "Social integration, social networks, social support, and health". In ed. Berkman, L. F. and Kawachi, I., I eds., *Social Epidemiology*, New York: Oxford University Press, 137–173.
- Bulat, Nenad. 1995. „Dimenzije stereotipova i predrasuda u odnosu na raseljene osobe i izbjeglice iz Bosne i Hercegovine”. *Migracijske i etničke teme*, 11: 151–171.

- Chandler, Charles R., and Yung-mei, Tsai. 2001. "Social factors influencing immigration attitudes: an analysis of data from the General Social Survey". *The Social Science Journal*, 38: 177–188. doi: 10.1016/S0362-3319(01)00106-9
- Čačić-Kumpes, J., Gregurović, S. and Kumpes, J. 2012. Migracija, integracija i stavovi prema imigrantima u Hrvatskoj. *Revija za sociologiju*, 42(3): 305–336. doi: 10.5613/rzs.42.3.3
- Čudina Mira i Obradović Josip. 1975. *Psihologija*. Zagreb: Panorama.
- De Figueiredo, Rui J. P. and Zachary Elkins. 2003. "Are patriots bigots? An inquiry into the vices of in-group pride". *American Journal of Political Science*, 47(1): 171–188. doi: 10.1111/1540-5907.00012
- De Haas, Hein, Tineke Fokkema and Mohamed Fassi Fihri. 2015. "Return migration as failure or success?" *Journal of International Migration and Integration* 16: 415–429. doi: 10.1007/s12134-014-0344-6
- Ferić, Tihana. 2015. „Sposobnost upravljanja emocijama i izražavanje predrasuda prema starijima”. Diplomski rad. <https://repozitorij.ffos.hr/islandora/object/ffos:110> (pristup 06.10.2016).
- Franc, Renata, Ines Ivičić i Vlado Šakić. 2009. „Oblici domoljublja i izraženost hrvatskog nacionalnog identiteta”. *Društvena istraživanja*, 18: 393–415.
- Franc, Renata, Šakić, Vlado i Kaliterna-Lipovčan, Ljiljana. 2010. "Percepirane posljedice doseljavanja i stav prema doseljavanju". *Društvena istraživanja*, 19: 421–440.
- Gregurović, Margareta, Simona Kuti and Drago Župarić-Iljić. 2016. "Attitudes towards Immigrant Workers and Asylum Seekers in Eastern Croatia: Dimensions, Determinants and Differences". *Migracijske i etničke teme*, 1: 91–122. doi: 10.11567/met.32.1.4
- Hainmueller, Jens and Hopkins, Daniel J. 2014. "Public attitudes toward immigration". *Annual Review of Political Science*, 17: 225–249. doi: 10.1146/annurev-polisci-102512-194818
- Ignazi, Piero and Ysmal, Colette. 1992. "New and old extreme right parties". *European Journal of Political Research*, 22: 101–121. doi: 10.1111/j.1475-6765.1992.tb00307.x
- Klocker, Natascha and Dunn, Kevin M. 2003. "Who's driving the asylum debate? Newspaper and government representations of asylum seekers". *Media International Australia Incorporating Culture and Policy*, 109: 71–92. doi: 10.1177/1329878X0310900109
- Manfredo, Michael J., Yuan, Susan M. and McGuire, Francis A. 1992. "The influence of attitude accessibility on attitude-behavior relationships: Implications for recreation research". *Journal of Leisure Research*, 24: 157–170. doi: 10.1080/00222216.1992.11969883
- O'Rourke, Kevin H., and Sinnott, Richard. 2006. "The determinants of individual attitudes towards immigration". *European Journal of Political Economy*, 22: 838–861. doi: 10.1016/j.ejpoleco.2005.10.005

- Pereira, Cícero, Vala, Jorge and Costa-Lopes, Rui. 2010. "From prejudice to discrimination: The legitimizing role of perceived threat in discrimination against immigrants". *European Journal of Social Psychology*, 40: 1231–1250. doi: 10.1002/ejsp.718
- Petrović, Duško i Romana Pozniak. 2014. „Tražitelji azila kao prijatnja”. *Studia ethnologica Croatica*, 26: 47–72. doi: 10.17234/SEC.26.3
- Pratkanis, R. Anthony, Breckler J. Steven and Greenwald, G. Anthony. 2014. *Attitude Structure and Function*. New York and London: Psychology Press.
- Schildkraut, Deborah. 2005. *Press 'One' for English: Language Policy, Public Opinion, and American Identity*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Scheepers, Peer, Gijsberts, Merove and Coenders, Marcel. 2002. "Ethnic exclusivism in European countries. Public opposition to civil rights for legal migrants as a response to perceived ethnic threat". *European Sociological Review*, 18: 17–34. doi: 10.1093/esr/18.1.17
- Shanahan, D. 2002. „No change of view: Turn back the boats”. (2002, September 5). The Australian 5: 2.
- Šelo Šabić, Senada and Borić, Sonja. 2016. "At the Gate of Europe. A Report on Refugees on the Western Balkan Route". Friedrich Ebert Stiftung, Zagreb.
- Ujedinjeni narodi 1951. „Konvencija o statusu izbjeglica iz 1951. godine“, https://www.unhcr.org/hr/wp-content/uploads/sites/19/2018/11/konvencija_1951.pdf (pristup 28.12.2018)
- Ujedinjeni narodi. 2015. "Global trends: Forced displacement in 2015“, <https://s3.amazonaws.com/unhcrsharedmedia/2016/2016-06-20-global-trends/2016-06-14-Global-Trends-2015.pdf> (pristup 27.09.2016)
- Valenta, Marko, Drago Zuparić-Ilić and Tea Vidović. 2015. "The Reluctant Asylum-Seekers: Migrants at the Southeastern Frontiers of the European Migration System". *Refugee Survey Quarterly*, 34: 95–113. doi.org: 10.1093/rsq/hdv009
- Župarić-Ilić, Drago i Gregurović, Margareta. 2013. „Stavovi studenata prema tražiteljima azila u Republici Hrvatskoj”. *Društvena istraživanja*, 22: 41–62. doi: 10.5559/di.22.1.03

SUMMARY

TOWARDS REFUGEES AND ASYLUM-SEEKERS:

A POST FESTUM OF THE SO CALLED REFUGEE CRISIS

the paper presents attitudes and opinions of Croatian social network users (Twitter and Facebook) towards refugees and the so-called refugee crisis, which globally escalated in recent years. Croatia was, for the first time since the early 1990s, directly influenced by the refugee problem, migrations as well as with all the challenges that follow it. Since September 16th 2015 until May 3rd 2016

Croatia saw 658 068 refugees transiting it to reach the Western countries. During that time the public was under influence of diverging attitudes and interpretations of what repercussions that transit would entail. These attitudes are relevant for the current situation connected with the so-called refugee crisis in the context of its influence on the multidimensional integration and the support of the Croatian society towards refugees. This paper analyzed attitudes toward refugees, focusing especially on the link of attitudes shown and socio-demographic characteristics. We focused on their national identity, frequency of contact with refugees, willingness to help and political positions. The research was undertaken through an online questionnaire. The relevant variables were gauged through three main factors – feeling of danger, equal treatment, and social distance. The results show that our sample has dominantly positive attitudes towards refugees despite a lack of contact. They show low perception of the feeling of danger and believe that there should be equal opportunities for all individuals living in or coming to Croatia. We obtained interesting correlations concerning national identity and the willingness to help. This paper focused on the attitudes of citizens in the contemporary Croatian context. It is relevant concerning potential influence that citizens' attitudes (together with prejudices exposed) have on the success of the integration process of those individuals that decided to continue their lives in Croatia.

KEYWORDS: refugees, asylum seekers, attitudes, citizens' opinion, social distance, prejudice.